

НЕКАТОРЫЯ ПРАБЛЕМЫ ПЕРЫЯДЫЗАЦЫІ ПЕРШАЙ РАСІЙСКОЙ РЭВАЛЮЦЫІ

А. П. Жытко, г. Мінск

Праблемы перыядызацыі гісторыі ўзнімаліся яшчэ з XVIII ст. Гісторыкам вядомы падзелы еўрапейскай гісторыі на перыяды, якія абгрунтаўваліся Віко, Кандарсэ, Гегелем, Марксам, Тойнбі і іншымі даследчыкамі. Усе гэтыя перыядызацыі прынцыпова адрозніваліся ў сілу таго, што навукоўцамі ў якасці крытэрыя браліся тыя ці іншыя фактары, якія абсалютызаваліся. У прыватнасці, у Віко – гэта палітычны фактар, Кандарсэ – прагрэс розуму, Гегеля – прырода-геаграфічны фактар, Маркса – форма ўласнасці, а пазней – тып фармацыі, у Тойнбі – рэлігійны фактар.

Што ж тычыцца перыядызацыі Першай расійскай рэвалюцыі, то адпаведна ленінскай канцэпцыі ў савецкай гістарыяграфіі абсалютызаваўся партыйна-класавы падыход. Зыходзячы з гэтага, Першая расійская рэвалюцыя падзялялася на пяць этапаў яе развіцця з указаннем дакладных дат. 1) пачатак рэвалюцыі – з 9 студзеня па красавік 1905 г.; 2) развіццё рэвалюцыі ўшырыню – з мая па верасень таго ж года; 3) вышэйшы пад’ём рэвалюцыі – з кастрычніка па снежань 1905 г.; 4) спад рэвалюцыі, аслабленне яе націску – са студзеня па жнівень 1906 г.; 5) адступленне рэвалюцыі – са жніўня 1906 г. па 3 чэрвеня 1907 г. [1, с.121].

Мы паспрабуем выявіць не ўнутраную перыядызацыю рэвалюцыі, а час яе пачатку і завяршэння. Пры гэтым будзем абапірацца на найноўшыя дасягненні ў галіне метадалогіі гістарычнай навукі і на сукупнасць прынцыпаў – гістарызму, аб’ектыўнасці і каштоўнаснага падыходу.

Пры перыядызацыі рэвалюцыі, як і ўсякага іншага складанага факта гістарычнай рэчаіснасці, нельга таксама абсалютызаваць той ці іншы фактар. У бальшавікоў – гэта этапы класавай барацьбы ў асноўным рабочага класа пад кіраўніцтвам РСДРП, што і было ўзята за галоўны і адзіны крытэрыі перыядызацыі. Але ж усякая рэвалюцыя – гэта супрацьстаянне ўсіх апазіцыйных сіл, з аднаго боку, і сіл, якія адстойвалі існуючы палітычны лад, з другога. Таму, калі мы спрабуем вызначыць пачатак і завяршэнне рэвалюцыі, спачатку неабходна ўстанавіць сутнасныя рысы, якія якасна характарызуюць паняцце – рэвалюцыя. На нашу думку, усякая рэвалюцыя ўяўляе сабой: 1) адкрытае, 2) масавае выступленне 3) за ліквідацыю і карэнную змену існуючага палітычнага ладу. Пачатак дзеяння адной ці дзвюх з указанных рыс – гэта яшчэ не азначае пачатку рэвалюцыі ці пачатку першага перыяду рэвалюцыі. Толькі пры ўмове, што калі даследчык у тых ці іншых канкрэтных падзеях выявіць уступленне ў дзеянне ўсіх трох рыс у сукупнасці, толькі тады можна меркаваць аб пачатку рэвалюцыі. І наадварот, калі адна з гэтых рыс перастане дзейнічаць, то можна канстатаваць, што рэвалюцыя закончылася. Пагэтаму пачатак уступлення ў дзеянне адной ці дзвюх з указанных рыс можна трактаваць толькі як перадумовы рэвалюцыі.

Па ініцыятыве “Саюза вызвалення” з 20 лістапада 1904 г. пачалося правядзенне банкетных кампаній, якія былі прысвечаны 40-годдзю з дня прыняцця Судовых статутаў. На банкетах збіраліся прадстаўнікі аднародных прафесій (адвакаты, прафесура, журналісты, урачы і г. д.). Пад час правядзення гэтай кампаніі лібералы адкрыта патрабавалі прыняцця канстытуцыі, стварэння ўсенароднаабранага законатворчага прадстаўнічага органа, абвяшчэнне палітычных свабод і ўсіх іншых атрыбутаў прававой дзяржавы. Гэтыя патрабаванні падпісваліся прысутнымі на банкетах і друкаваліся не толькі ў часопісе “Вызваленне”, але і ў дзвюх легальных газетах, заснаваных у пачатку лістапада 1904 г. Нават савецкая гістарыяграфія вымушана была прызнаць, што асобныя ліберальныя сходы пераўтвараліся ў адкрытыя народныя мітынгі і нават у вулічныя дэманстрацыі [1, с.132]. У выніку ў 34 гарадах адбылося звыш 120 ліберальных сходаў з колькасцю ўдзельнікаў каля 50 тыс. чал. Гэта была грандыёзная, адкрытая палітычная акцыя, якая актывізавала і рабочы, і сялянскі рух, вымусіла ўрад рабіць хоць і кволя, але паступова прагрэсіруючыя крокі па рэфармаванню палітычнай сістэмы.

Як бачым, выступленні лібералаў з 20 лістапада 1904 г. насілі адкрыты, масавы характар з патрабаваннямі ліквідацыі абсалютнай манархіі і ўтварэння прававой, дэмакратычнай дзяржавы. Таму ёсць усе навуковыя падставы лічыць, што Першая рэвалюцыя пачалася не 9 студзеня 1905 г., а 20 лістапада 1904 г.

Што тычыцца падзей 9 студзеня 1905 г., то з імі вельмі цяжка звязаць пачатак Першай рэвалюцыі ў Расіі. Так, на самой справе, гэта было адкрытае і масавае выступленне, але не супраць самадзяржаўя, не супраць існуючай палітычнай сістэмы. Не патрабаванні, а хутчэй просьбы насілі эканамічны характар і іх вырашэнне звязвалі з воляй бацюшкі-цара. Іншая справа, што расстрэлы ў крываваю нядзелю ўскалыхнулі ўсю Расію, радыкалізавалі рух усіх апазіцыйных царызму сіл.

Што тычыцца кульмінацыйнага перыяду рэвалюцыі, то ён прыпадае на час кастрычніцкай усерасійскай палітычнай стачкі. Гэта было самае масавае, адкрытае выступленне ўсіх апазіцыйных сіл за змену існуючага палітычнага ладу, вынікам якога стаў Маніфест 17 кастрычніка 1905 г.

Вельмі важным уяўляецца пытанне: Першая расійская рэвалюцыя пацярпела паражэнне ці перамагла? Адказ на гэтае пытанне з метадалагічнага пункту гледжання вельмі неадназначны. Каб больш-менш навукова падвесці вынікі рэвалюцыі, неабходна звярнуцца зноў да сутнасных рыс рэвалюцыі, якія адзначаліся вышэй.

Адкрытыя масавыя выступленні рабочага класа практычна закончыліся святкаваннем 1 мая 1907 г., дзе пераважалі эканамічныя, а не палітычныя патрабаванні. Сялян з канца 1906 г. больш хвалявала аграрная рэформа і скасаванне выплаты выкупных плацяжоў. Салдацкі і матроскі рух пасля ліпеньскіх падзей 1906 г. рэзка пайшоў на спад. Ліберальны рух, хоць і меў у асноўным палітычную афарбоўку, быў адзначаны толькі падчас выбарчых кампаній у Дзяржаўную думу I і II скліканняў з мэтай мадэрнізацыі

палітычнай сістэмы. Сацыял-дэмакраты на V з'ездзе РСДРП знялі лозунг узброенага паўстання як асноўнага сродку дасягнення сваёй мэты.

Як бачым, па дзеянні гэтых сутнасных рыс для розных сацыяльных і палітычных сіл рэвалюцыя завяршылася ў розны гістарычны час. Трэцяга чэрвеня 1907 г. царызм зрабіў юрыдычныя захады па абмежаванні палітычных заваёў рэвалюцыі. У сувязі з гэтым ніякага дзяржаўнага перавароту не адбылося, паколькі новая палітычная сістэма, усхваляваная Маніфестам 17 кастрычніка, па сваім унутраным змесце захавалася.

Такім чынам, рэвалюцыя закончылася значна раней трэцячэрвеньскіх падзей 1907 г. Са зменай выбарчага закону па-сутнасці пагадзіліся ўсе сацыяльна-палітычныя сілы. У адказ на дзеянні ўрада не адбылося ніводнага масавага пратэсту, як тое было пасля разгону I Думы.

Заканчэнне рэвалюцыі зусім не азначае яе паражэння, як лічылі прадстаўнікі партый сацыялістычнай арыентацыі (большавікі). Галоўная задача ўсякай рэвалюцыі – гэта барацьба за замену палітычнай сістэмы. Характар гэтых змен, глыбіня, сродкі дасягнення рознымі палітычнымі сіламі ўяўляліся рознымі. Так, калі разглядаць мэты асноўных апазіцыйных палітычных партый, то праблема ўлады для акцыбрыстаў была вырашана выданнем Маніфеста 17 кастрычніка. Для кадэтаў этап фізічнага насілля ў рэвалюцыі скончыўся адкрыццём работы Дзяржаўнай думы I склікання. Цяпер кадэты спадзяваліся, што далейшае рэфармаванне палітычнай сістэмы будзе адбывацца праз думскую дзейнасць. Таму перамога для іх была палавінчатая. Для розных партый сацыялістычнай арыентацыі, якія планавалі дасягнуць галоўных палітычных мэт праз тэрор і ўзброеныя выступленні, рэвалюцыя пацярпела паражэнне.

Што тычыцца рабочага класа і сялянства, іх удзел у рэвалюцыі ў параўнінні з інтэлігенцыяй абумоўліваўся мэтамі эканамічнага характару. Зыходзячы з гэтага, іх памкненні былі часткова задаволены. Так, рабочы клас дабіўся скарачэння рабочага дня, павышэння заборку, увядзення калектывных дагавораў, сацыяльнага страхавання і г. д. Селянін з паўперсоны становіўся паўнапраўным грамадзянінам нараўне з іншымі сацыяльнымі групамі, атрымаў магчымасць набыцця зямлі ў асабістую прыватную уласнасць. Усё гэта заваёвы рэвалюцыі, а не яе паражэнне.

У ходзе рэвалюцыі былі пастаўлены шматлікія нацыянальныя пытанні. Самае радыкальнае з іх – права нацый на самавызначэнне і ўтварэнне незалежных дзяржаў – не здзейснілася. Але і ў гэтай галіне былі пэўныя заваёвы. У некаторых нацыянальных рэгіёнах пачало дазваляцца выкладанне ў школах на роднай мове, пачаў функцыяніраваць нацыянальны друк і г. д.

У большавіцкай, а затым і савецкай гістарыяграфіі даказвалася, што рэвалюцыя пацярпела паражэнне, аднак прызнаваліся і некаторыя яе заваёвы. Адзначалася, адзначалася, што Першая расійская рэвалюцыя з'явілася генеральнай рэпетыцыяй кастрычніцкіх падзей 1917 г. Яна ўзбагаціла тэорыю і практыку рэвалюцыйнай барацьбы, а большавікі набылі вопыт стварэння органаў дзяржаўнага кіравання ў форме Саветаў і інш.

Такім чынам, сцвярджаць, што Першая рэвалюцыя пацярпела

паражэнне, а тым больш 3 чэрвеня 1907 г., няма навуковых падстаў. У той жа час лічыць, што яна перамагла – таксама не прыходзіцца.

Літаратура

1. Исторический опыт трёх российских революций. В 3 кн. М., 1985. Кн. 1.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ